

ΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟ ΑΓΩΝΑ ΚΑΙ ΣΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΓΡΑΠΤΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

του Σωτηρίου Δ. Μασταγκά

23 Ιανουαρίου. Πανήγυρις, εορτή και μνήμη του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, προστάτη και παραστάτη του Λιτοχώρου και των απανταχού Λιτοχωριτών. Εδώ και πεντακόσια χρόνια ο Άγιος Διονύσιος και το εν Ολύμπω μοναστήρι έχουν καθιερωθεί στη συνείδηση των πιστών ως ακοίμητοι φρουροί της αδιάσπαστης Ορθόδοξης παράδοσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς αιώνων.

Η σημερινή εκδήλωση και ο εορτασμός της μνήμης του πολιούχου της γενέτειράς μας, δεν είναι απλά έθιμο, συνήθεια και «υποχρέωση», αλλά το απαύγασμα των αισθημάτων λατρείας, σεβασμού και αγάπης προς τον Άγιο. Εδώ και δεκαετίες, ο Σύλλογος των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών συγκεντρώνει κατ'έτος τα μέλη, τους φίλους και τους πιστούς σ'αυτή την όμορφη συνάθροιση για να τιμήσει και να εορτάσει τον προστάτη Άγιο Διονύσιο. Ευχαριστώ τον Πρόεδρο και το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου για την ευγενική πρόσκληση να εκφωνήσω τον λόγο του επετειακού εορτασμού.

Φέτος, με τη συμπλήρωση 100 χρόνων, ενός ολόκληρου αιώνα, από την απελευθέρωση της Μακεδονίας, ο Σύλλογος των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών δεν ήταν δυνατόν να μην τιμήσει με μια εκδήλωση όπως είναι η σημερινή, τον Μακεδονικό Αγώνα και την απελευθέρωση αυτού του ιστορικού τμήματος της Ελλάδας. Είναι μια ευκαιρία να δούμε το Λιτόχωρο ως σύμβολο και παράδειγμα επανάστασης, ιστορικών αγώνων και αντίστασης.

Τιμή, λοιπόν, εξίσου στα ιστορικά γεγονότα και όσους συνέβαλαν σ'αυτά, αλλά και στο γεγονός της ελευθερίας που κατακτήθηκε και απολαμβάνουμε.

Μετά την αποτυχία της επανάστασης του 1878, η Μακεδονία περίμενε να ανατείλουν καλύτερες ημέρες. Η κοινοτική, οικονομική και πνευματική ανάπτυξη και οργάνωση, σε συνδυασμό με την παρακμή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ενέπνεε αισιοδοξία στους Μακεδόνες και προοιωνίζε γρήγορα την απελευθέρωσή τους από τον τουρκικό ζυγό. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1877-1878 με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου ενθάρρυνε τις διαθέσεις των Βουλγάρων να αλλοιώσουν τη φυλετική σύνθεση και κατόπιν να καταλάβουν τη Μακεδονία.

Στην επανάσταση του Ολύμπου το 1878, η Λιτοχώρου, όπως τη θέλουμε εμείς, λαός και κλήρος αναπέταξαν τη σημαία και άναψαν τις φλόγες της εξέγερσης. Οι Λιτοχωρίτες με βαθειά εθνική συνείδηση ύψωσαν την ελληνική σημαία και προσφέρθηκαν ολοκαύτωμα, σύμβολο της θέλησης για απελευθέρωση από τον προαιώνιο τουρκικό ζυγό.

Ο διμέτωπος αγώνας εναντίον των επιδιώξεων των Βουλγάρων και εναντίον των Τούρκων, είναι γνωστός ως Μακεδονικός Αγών. Κατά την πρώιμη φάση του αγώνα (1878-1893), το ελληνικό κράτος συνέχισε την προετοιμασία για εξέγερση και πολεμική δράση, είτε με αντάρτικες ομάδες, είτε με τακτικό στρατό, με σκοπό να απελευθερωθούν οι υπόδουλες περιοχές. Ορόσημο των εξελίξεων υπήρξε η ίδρυση το 1893 του Βουλγαρικού Κομιτάτου, με κυρίως στόχους την εξόντωση των Ελλήνων Ορθοδόξων και τον εκβουλγαρισμό όσων δεν

αναγνώριζαν τη Βουλγαρική Εξαρχία. Έτσι το 1894 δημιουργήθηκε στην Αθήνα η Εθνική Εταιρεία, με αποστολή την οργάνωση του αγώνα και τον εξοπλισμό σωμάτων για την απελευθέρωση της Μακεδονίας.

Ο ατυχής ελληνοτουρκικός πόλεμος του 1897 έφερε την αποκαρδίωση στον Μακεδονικό Ελληνισμό, ενώ διηγεί τις διαθέσεις των Βουλγάρων να πάρουν τη Μακεδονία. Στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 το Λιτόχωρο δοκιμάστηκε και πάλι, αυτή τη φορά από τα πλοία του ελληνικού στόλου που βομβάρδισαν και πυρπόλησαν τις παράκτιες περιοχές από την Πλάκα μέχρι το Βαρικό στις 9 και 10 Απριλίου 1897. Γράφει ο ιστορικός της εποχής: «Το Λιτοχώριον, χωρίον εντελώς χριστιανικόν και άλλοτε επαναστατήσαν, δεν επιρρολήθη, εις τα πέριξ αυτού όμως επήλθε μεγάλη καταστροφή».

Τελικά στα 1903 το Βουλγαρικό Κομιτάτο κήρυξε την επανάσταση του Ίλιντεν, που συνετρίβη από τους Τούρκους, με την εισβολή στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη. Μπροστά στη νέα κατάσταση που διαμορφώθηκε, στην Αθήνα ιδρύθηκε το Μακεδονικό Κομιτάτο το 1904, με σκοπό την προστασία του Ελληνισμού της Μακεδονίας. Αμέσως στάλθηκαν ένοπλα τμήματα προς τη Δυτική Μακεδονία με τον Παύλο Μελά, για οργανωμένη εξέγερση. Με το τέλος του Μακεδονικού Αγώνα (1904-1908) είχε γίνει ιδιαίτερα εμφανής στη Μακεδονία η ελληνική υπεροχή τόσο στον στρατιωτικό τομέα όσο και στον πολιτικό.

Έχει καθιερωθεί η άποψη ότι ο αγώνας αυτός κράτησε έως το 1908, όταν στην Τουρκία επικράτησαν οι Νεότουρκοι. Πιο σωστή όμως θεωρείται η άποψη ότι ο αγώνας τελείωσε το 1912 με τους Βαλκανικούς πολέμους. Τα χρόνια 1908-1912 πέρασαν ταραγμένα και ανήσυχα, καθώς οι Νεότουρκοι έβαλαν σε ενέργεια τα εξοντωτικά σχέδιά τους να τρομοκρατούν τον πληθυσμό και να οργανώνουν παντός είδους διωγμούς και δολοφονίες.

Η συμβολή του Λιτοχώρου υπήρξε σημαντική στον επί δεκαετίες αυτόν αγώνα που παίχθηκε η τύχη της Μακεδονίας και δοκιμάστηκε σκληρά ο Ελληνισμός. Οι κάτοικοι της κωμόπολης δοκίμασαν τον ψυχικό και ηθικό δυναμισμό τους, βγαίνοντας από τη σκληρή πάλη με εδραιωμένη την πίστη στα πεπρωμένα τους. Επάνδρωσαν τις Εθνικές Επιτροπές, αγκάλιασαν με στοργή και αγάπη τα ανταρτικά σώματα και δεν δίστασαν να τα προσφέρουν όλα για την εθνική υπόθεση. Το ηρωικό και ιστορικό Λιτόχωρο πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες στον ιερό αγώνα, ο οποίος έσωσε τη Μακεδονία από τη βουλγαρική επιβουλή και τη διατήρησε ελληνική. Το Λιτόχωρο, όπως και όλη η Πιερία, έμεινε έξω - δεν ανήκε στο θέατρο των συγκρούσεων των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων και των Βουλγάρων κομιτατζήδων, οι οποίοι απέφευγαν να εισβάλουν στο έδαφός του.

Ο Παύλος Μελάς τον Ιούλιο του 1904 πέρασε από το Λιτόχωρο κατευθυνόμενος στην Αθήνα. Τον Αύγουστο, στην επιστροφή του, οι Λιτοχωρίτες μετά από κρυφό έρανο τον προμήθευσαν κάπες και σκουτιά και συνέδραμαν στον αγώνα εναντίον των Βουλγάρων κομιτατζήδων με χρυσά φλουριά.

Τον Νοέμβριο 1905 ιδρύεται στη Νέα Υόρκη της Αμερικής η «Αλληλοβοηθητικός και Αγαθοεργός Αδελφότης Λιτοχωριτών "Ο ΟΛΥΜΠΟΣ"», από τους πρωτοπόρους Λιτοχωρίτες αδελφούς Γεώργιο και Ευάγγελο Βλαχόπουλο. Ο σκοπός του συλλόγου είναι εθνικός, να αντιδράσει η ελληνική παροικία στην έντονη παρουσία της βουλγαρικής προπαγάνδας. Το 1907 συγκέντρωσαν το ποσό των 7.000 δολαρίων, το οποίο έφερε κρυφά και παρέδωσε στο Προξενείο της Θεσσαλονίκης ο Δημήτριος Βλαχόπουλος, για την ενίσχυση του Μακεδονικού Αγώνα. Την περίοδο αυτή Λιτοχωρίτες μετανάστες είναι μέλη του Μακεδονικού Κομιτάτου της Νέας Υόρκης.

Το συναξάρι των Μακεδονομάχων, γνωστών και αφανών, αποτελείται από οπλίτες ανταρτικών ομάδων, οδηγούς ανταρτικών σωμάτων, πληροφοριοδότες, αγγελιοφόρους,

μεταφορείς πολεμικού υλικού, πράκτορες Α', Β', Γ' τάξης. Ξεχωρίζουν οι Ιωάννης Ζαχουδάνης, Δημήτριος Μπαλάτος, Γεώργιος Αναγνώστου ή Παπαδημητρόπουλος, Ηλίας Ρηγόπουλος, Τριαντάφυλλος Τηλέγραφος, Κωνσταντίνος Χασιώτης. Σημαντική και η συνδρομή του Αθανασίου Μέγα, γιού του Μήτρου Μέγα, που ήταν οδηγός του Καπετάν Ματαπά στο Λιτόχωρο.

Στο προσκλητήριο του Μακεδονικού Αγώνα οι ναυτικοί του Λιτοχώρου έδωσαν βροντερό παρόν. Συνεχώς μεταφέρονταν με Λιτοχωρίτικα καΐκια εθελοντές, όπλα και κάθε είδους εφόδια από το κέντρο του Μακεδονικού Κομιτάτου, με κίνδυνο να συλληφθούν και να καταστραφούν εντελώς. Καράβια Λιτοχωριτών έμπαιναν, τα πιο μικρά, στον Λουδία ποταμό, εφοδιάζοντας τα ανταρτικά σώματα με πολεμικό υλικό. Λίγο πριν την απελευθέρωση του 1912 οι Λιτοχωρίτες караβοκυραίοι οδήγησαν τα σκαριά τους, γεμίζοντας όλο τον κόλπο της Θεσσαλονίκης με τα πλοία τους και με τις ελληνικές σημαίες, για να αποτρέψουν συνομωσία των Αυστριακών.

Δύο ναυτικοί έμειναν αλησμόνητοι στην εποποιία του 1912. Η ηρωική πράξη τους τιμήθηκε ανάλογα από την Πολιτεία. Είναι οι Μιχαήλ Κωφός και Νικόλαος Βλαχόπουλος, που οδήγησαν τον ένδοξο ναύαρχο Νικόλαο Βότση στον τουρκικό θωρηκτού ΦΕΤΧΙ ΜΠΟΥΛΕΝΤ στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης στις 18 Οκτωβρίου του 1912.

Ο λόγιος και λυκειάρχης Αθανάσιος Λασπόπουλος έχει μεγάλη συνεισφορά στους αγώνες για την απελευθέρωση της Μακεδονίας. Από το 1874 ξεκινά η εθνική του δράση και φθάνει μέχρι το 1912. Κατά την επανάσταση του Ολύμπου το 1878 τραυματίζεται από τους Τούρκους, από το Λιτόχωρο καταφεύγει στην Αθήνα όπου από το 1880 μέχρι το 1889 ταξιδεύει συνεχώς στην σκλαβωμένη Μακεδονία ως πράκτορας, κατάσκοπος και αγγελιοφόρος. Κατόπιν από το 1904 ως το 1910 ο Αθανάσιος Λασπόπουλος διατελεί πρόεδρος του Μακεδονικού Συλλόγου της Αλεξάνδρειας και σύμβουλος του Μακεδονικού Συλλόγου των Αθηνών. Τις χρονιές 1912-1915 τον βρίσκουμε διευθυντή των σχολείων του Λιτοχώρου.

Ο στρατηγός Δημήτριος Ολύμπιος (Φαρφάρας) είναι μια σημαντική Λιτοχωρίτικη φυσιογνωμία. Στις 12 Οκτωβρίου 1910 κατετάγη εθελοντής στη II Μοίρα Ορειβατικού Πυροβολικού στην ελεύθερη Ελλάδα. Κατά τον Α' Βαλκανικό Πόλεμο πολέμησε στις επιχειρήσεις της Ηπείρου, από τον Οκτώβριο του 1912 μέχρι τον Φεβρουάριο 1913. Κατά τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο ο Ολύμπιος (Φαρφάρας) πολέμησε στις επιχειρήσεις Λαχανά, Δοϊράνης, Μπέλες κλπ.

Κατά το 1905-1906 ο αρχηγός του ένοπλου ανταρτικού σώματος Μακεδονομάχων στην Πιερία Καπετάν Ματαπάς (Μιχαήλ Αναγνωστάκος), ανθυπολοχαγός, οργάνωσε με τη βοήθεια του επισκόπου Παρθενίου Βαρδάκα την Εθνική Επιτροπή Λιτοχώρου. Γράφει ο Παρθένιος Βαρδάκας: «Κατά την τω 1905-1906 αρξαμένην κίνησιν των Ελλήνων ανταρτών του μακεδονικού αγώνος, δεν καθυστέρησαν εν τη συμμετοχή οι φιλότιμοι και φιλογενείς Λιτοχωρίται, πάνυ προθύμως και μετά πάσης αυτοθυσίας και αυταπαρνήσεως συμμετασχόντες και συντελέσαντες διά της υπό της Κοινότητος αυτών διορισθείσης Εθνικής Επιτροπής και αποτελεσθείσης εκ των μελών της Δημογεροντίας, Ιωάννου Γιαννουλοπούλου ή Καταραχιά, Γρηγορίου Φούντου, Ιωάννου Βάρκα, Γεωργίου Αναγνωστοπούλου, Κωστή Ζωγράφου και Δημητρίου Τσιώνα».

Θερμός Έλληνας πατριώτης και ο μοναχός παπα-Νεχτάρης, που στην περιοχή του Αγίου Ιωάννη χρησιμοποιούσε το μικρό εκκλησάκι και την καλύβα του ως παρατηρητήριο για τις κινήσεις των Τούρκων, παρέχοντας πληροφορίες στα ελληνικά αντάρτικα τμήματα.

Μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897 η εγκατάσταση τουρκικών στρατευμάτων στην περιοχή

έγινε μόνιμη. Ένα μέρος αυτών στρατοπέδευε στο Λιτόχωρο. Στα περιστατικά βίας, βιασμού των γυναικών ή και αλλαξοπιστίας των γυναικών, η Δημογεροντία του Λιτοχώρου αναγκαζόταν να επιβάλει σκληρές τιμωρίες.

Τα Θεοφάνεια του 1909 οι αντάρτες του Καπετάν Ματαπά ήθελαν να έρθουν στο χωριό. Οι Τούρκοι δεν τους άφησαν, γιατί οι Λιτοχωρίτες χαιρετούσαν τα σίχνα με ντουφεκίες. Από πείσμα οι πρόκριτοι μετά την ακολουθία έφεραν τα σίχνα στο σπίτι του παπά Γιαννούλη Αναγνωστόπουλου, τα έστησαν στο μπαλκόνι και όλη την ημέρα έπιναν, τραγουδούσαν και έριχναν ντουφεκίες. Πρωτοστατούσε ο Νικόλαος Γιαννουλόπουλος, εκ των πρωτεργατών της επανάστασης του 1878.

Στις 7 Οκτωβρίου 1912, μόλις άρχισαν οι πολεμικές επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού, ο Μιχαήλ Αναγνωστάκος (Καπετάν Ματαπάς) πέρασε τα σύνορα στον Πυργετό και με 200 άνδρες προσκόπους (παλαιούς Μακεδονομάχους) προχωρώντας έφθασε στο Λιτόχωρο, όπου συναντήθηκε και συνεργάστηκε με την τοπική Εθνική Επιτροπή. Καπετάν Ματαπάς και Λιτοχωρίτες προετοίμασαν την απελευθέρωση. Το φθινόπωρο και τον χειμώνα του 1912 οι νερόμυλοι του Ενιπέα επιστρατεύτηκαν και άλεθαν για τον μαχόμενο Ελληνικό Στρατό.

Στις επιχειρήσεις του Οκτωβρίου 1912, 160 Λιτοχωρίτικα πλοιάρια μεταφέρουν στρατό και πολεμοφόδια. Την παραμονή της 16ης Οκτωβρίου ένοπλα αντάρτικα τμήματα του Λιτοχώρου κινούνται και τρέπουν σε φυγή τα τμήματα τουρκικού στρατού στο Κάστρο Πλαταμώνα, στο Παπαπούλι, στο Τσαμ Τεπέ. Άλλο ένοπλο τμήμα απελευθερώνει την Καρυά. Ο Γκαζδόγκας με την ανδρεία του, μόνος του κατέλαβε δύο βαρέα πολυβόλα. Κατά τις επιχειρήσεις για την απελευθέρωση της Ηπείρου (τέλος 1912-αρχές 1913), οι Λιτοχωρίτες με τα μουλάρια τους μετέφεραν πολεμοφόδια και λοιπά τρόφιμα για τον εφοδιασμό του ελληνικού στρατού από το Μπιζάνι μέχρι την Τζουμαγιά.

Αγαπητοί συμπατριώτες, εκλεκτοί προσκεκλημένοι.

Στον λίγο χρόνο που είχα, προσπάθησα να παραθέσω επικεφαλίδες των ιστορικών γεγονότων, των οποίων η προβολή απαιτεί συνέδριο με πολλούς ομιλητές.

Οι Λιτοχωρίτες με το πάθος της δράσης και τη λαχτάρα να πλημμυρίσει την ψυχή τους για εθνικούς αγώνες, μπήκαν στο προσκήνιο και πρωτοστάτησαν, όπως έκαναν στο επαναστατικό κίνημα του 1878. Με καρδιές παλλόμενες από λυτρωτική διάθεση πήραν τον δρόμο της προσφοράς και της θυσίας για τη Μακεδονία. Έδωσαν το ζωντανό παρόν στη νέα έξαρση του εθνικοαπελευθερωτικού Μακεδονικού Αγώνα.

Η τιμή και ο εορτασμός της ημέρας του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπου από τον Σύλλογο των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών, μας δίνει τη ευκαιρία να κρατήσουμε τις όμορφες ιδιαιτερότητες και να πάρουμε δύναμη να αντισταθούμε στις προκλήσεις που απειλούν τη συνοχή, τα ήθη και τα έθιμά μας.

Αξίζουν συγχαρητήρια στον Σύλλογο. Η εμμονή στα πάτρια και τις παραδόσεις είναι η απάντηση και η αντίδρασή του στην ισοπεδωτική παγκοσμιοποίηση και στις σειρήνες της αλλοτρίωσης της κληρονομιάς μας.

Σας ευχαριστώ

ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ